

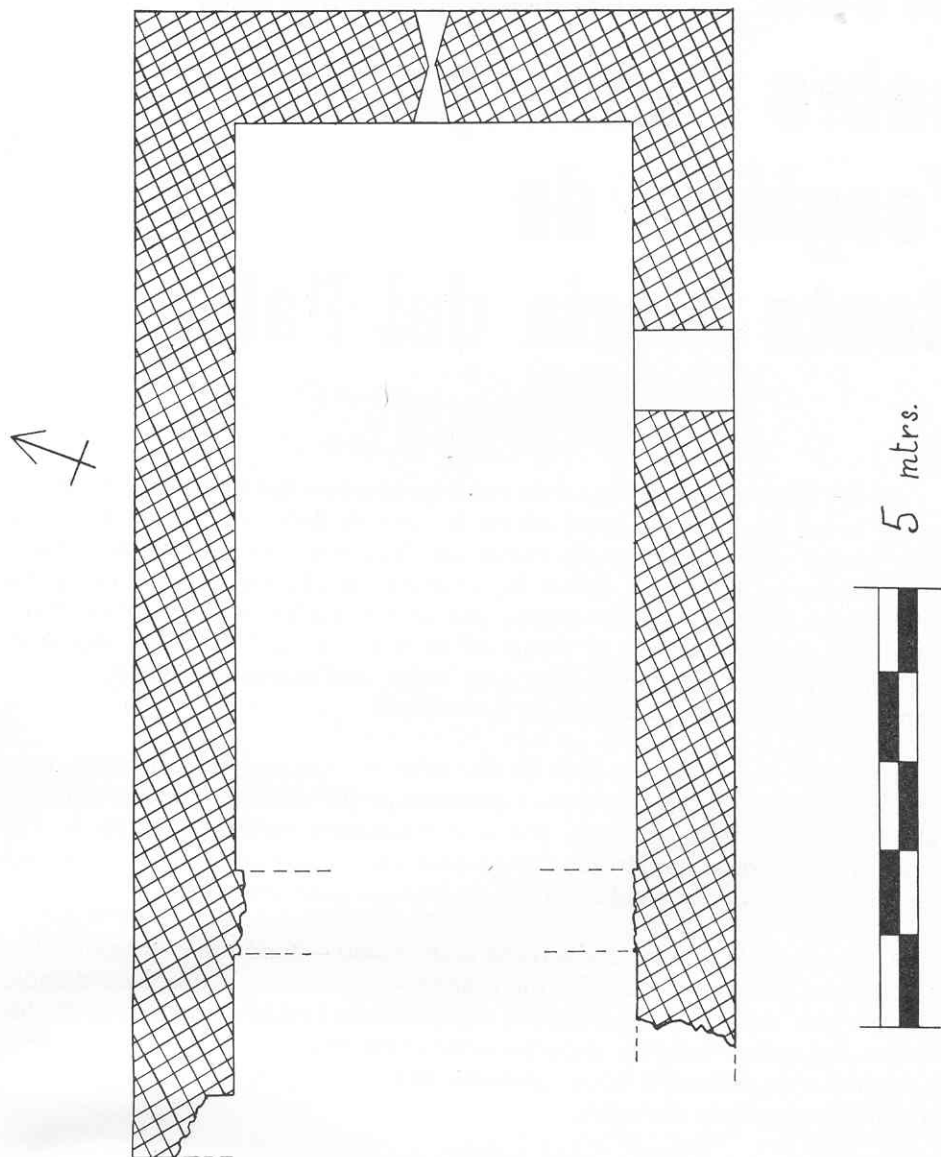
Breus consideracions sobre l'antic poblat i l'església de Santa Maria del Palau

En un replà de les estribacions nord-occidentals del massís del Montgrí, dins el terme de Torroella, però més a la vora de Bellcaire i de L'Escala que de la nostra vila, es troben les restes de l'església i del poblat del Palau. Per localitzar les ruïnes cal deixar la carretera de L'Escala a cosa d'un quilòmetre abans d'arribar a l'esmentada població i agafar un camí, a la dreta, que mena al mas Cremat. El Palau és al N-E i a uns 300 mtrs. del mas, enmig d'olivers i de pinedes. El lloc es troba, així mateix, a uns dos quilòmetres a tramuntana del veïnat de Sobrestany.

L'església del Palau, malgrat el seu estat ruïnós i de total abandó, conserva dempeus gran part dels seus elements arquitectònics. Les seves restes s'alcen entre els vestigis d'una població d'èpoques romana i medieval, l'existència de la qual evidencien l'abundosa ceràmica que s'escampa pel sòl i les restes de murs que sobresurten en aquests contorns.

Els vestigis del poblat o vila romana del Palau —topònim ben significatiu de cara a la localització de poblament antic— s'estenen en una considerable extensió pels voltants i, en especial, a ponent de l'església medieval. En les pinedes i olivars hi apareix superficialment una gran quantitat de fragments de ceràmica de diferents tipus: àmfores, tègules, ceràmica campaniana, «terra sigillata», sigillata clara, etc.

Sense una excavació metòdica del jaciment arqueològic és arriscat assenyalar una cronologia. Val a dir, però, que les mostres de terrissa que hi hem vist semblen demostrar que l'indret fou habitat almenys des del segle II a. de JC i que tingué una llarga perduració. L'existència de ceràmiques tardoromanes, les restes de construccions medievals i l'església, semblen clarament indicar una continuïtat de poblament des de època romana fins a la Baixa Edat Mitja.

Planta de l'església de Santa Maria del Palau
en el seu estat actual.

En les feixes situades a migdia del temple és on afloren principalment els murs medievals entre els quals apareixen fragments molt esmicolats de ceràmica gris de la mateixa època. En algun dels murs esmentats hi podem observar un tipus de parament format per grans còdols escapçats que podriem comparar amb el d'algunes esglésies alt-medievals de la comarca, concretament amb les no molt llunyanes de les afores d'Empúries.

La població romana i medieval es trobava a la vora d'un camí que suposem important en el seu moment. Aquesta via partia d'Empúries i es dirigia vers el sud tot vorejant les terres planes, antigament ocupades per estanys i maresmes; travessava el massís del Montgrí per la Muntanya Gran. L'antic camí, i els altres que arriben al Palau, estan ara limitats en llargs trams per «parets seques» de gran amplada, formades amb pedres soltes procedents d'antigues construccions. Entremig del pedruscall hi podem veure sovint tègules i trossos d'àmfores romanes.

L'església del Palau desde ponent.

Sempre és temptador, en trobar vestigis romans pels encontorns d'Empúries, pensar en una possible relació amb el campament que establí Marc Porci Cató l'any 195 a. de JC, llavors de la seva vinguda a la península amb un gran exèrcit —uns 50.000 homes— per assegurar el domini romà, en aquells moments incert. Segons Titus Livi el campament fou emplaçat a 3.000 passos d'Empúries (1). La distància és aproximadament la que separa l'antiga ciutat del Palau. Malgrat això, la presència de terrissa de datació molt posterior al pas de Cató per l'Empordà evidència que el poblet continuà habitat fins a data molt més tardana, la qual cosa creiem que, de moment, tira per terra aquesta possible identificació.

Molt més versemblant ens semblaria relacionar la població alt-medieval del Palau amb el «villare quod dicitur Purto... in territorio Impuritano» (2). En aquest lloc, el 17 de maig de l'any 881 s'hi celebrà un judici públic per escatir si certes propietats pertanyien al terme d'Ullà (jurisdicció del bisbe de Girona) o al de Bellcaire (del comte d'Empúries). El lloc de «Purtos» havia d'estar situat, segons es desprèn de la lectura del document, prop d'Ullà i de Bellcaire, circumstància que es dona, evidentment, al Palau.

No volem deixar de fer esment de la tradició, encara viva a la rodalia i cui sap si, en part, certa, segons la qual el poble del Palau va ésser abandonat en traslladar-se els seus pobladors a L'Escala quan aquesta vila comença a ésser habitada.

La història de l'anomenada «Església del Palau» és, com la del poblat del seu entorn, pràcticament desconeguda. Caldrà una minuciosa recerca en els arxius per intentar descobrir alguna dada d'interès fins avui no publicada.

Troben, no obstant, esmentada l'església en les «Rationes Decimarum Hispaniae» dels anys 1279 i 1280 amb el nom de «Sancte Marie de Palacio» (3). Altrament en dos nomenclàtors de la Diòcesi de finals del segle XIV hi figura com a capella no parroquial amb sacerdot adscrit. En aquestes llistes és anomenada «Capella sancte Marie de Palatio, in parrochia sancti Iohannis de Bedenga». Així doncs, estigué dedicada a Santa Maria i a finals del XIV pertanyia a la parròquia de Sant Joan de Bellcaire (4).

Santa Maria del Palau conserva les seves estructures arquitectòniques llevat de la façana occidental, avui enderrocada. Les restes ofereixen un gran interès per a l'estudi de l'arquitectura religiosa romànic-gòtica de l'Empordà.

Es tracta d'un temple d'una sola nau, de planta rectangular, sense absis destacat. La capçalera és, doncs, carrada; la forma un simple mur en angle recte amb els laterals de la nau. No hi ha cap separació entre la nau i el presbiteri, com es pot comprovar en la planta que publiquem.

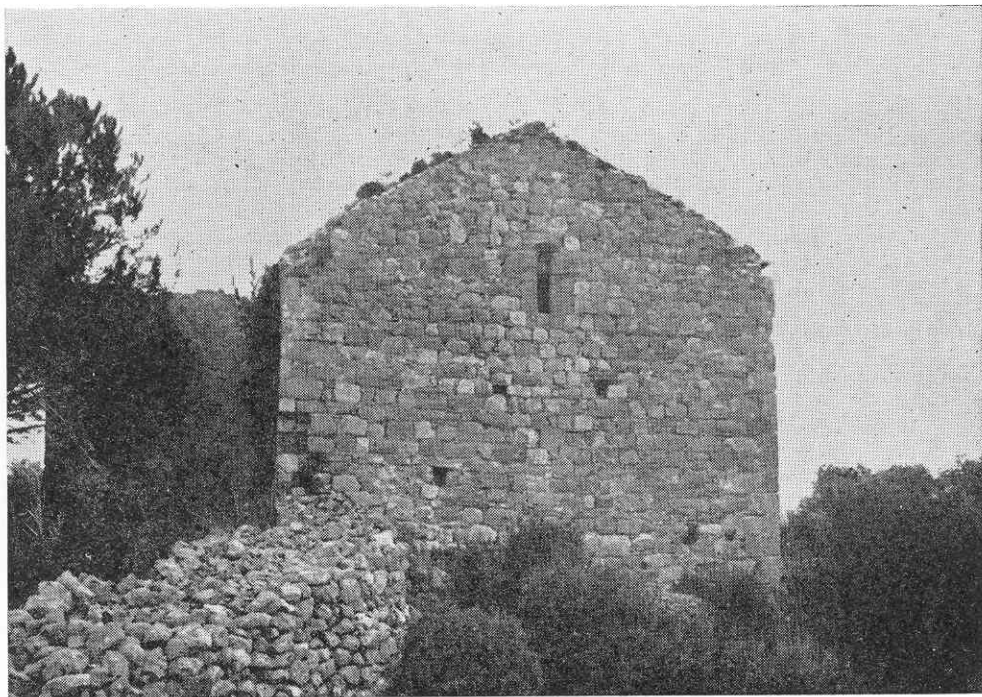
L'edifici està cobert amb volta apuntada i seguida, sense arcs torals ni triomfal. L'única finestra conservada es troba al centre del mur de llevant. Es de doble esqueixada i d'arcs rebaixats. En el mur de migdia hi havia una estreta porta lateral, actualment aparedada i molt malmesa. La principal s'obria, sens dubte, a la façana de ponent. Davant d'aquesta façana occidental hi havia un pòrtic o galilea cobert amb una volta transversal de quart de cercle, del qual queden alguns rastres en l'angle N-O de la construcció. La resta del pòrtic i la façana avui no són més que un gran munt d'enderrocs.

Santa Maria del Palau correspon a un tipus de petites esglésies parroquials de clara influència cistercenca que representen la transició del romànic al gòtic a l'Empordà. Aquests edificis mantenen els elements essencials del romànic avançat (segle XII) de la comarca: volta apuntada, portes d'arcs en degradació, finestres de doble biaix i arcs de mig punt i parament

de carreus ben escairats i allisats que formen filades ben seguides. Presenten, però, una novetat important: la inexistència d'absis semicircular.

La llista completa d'aquest grup d'esglésies empordaneses d'influència cistercenca és la següent: Santa Maria de l'Estela, Sant Martí de Vilademires, Sant Cebrià de Vilafant, Santa Eulàlia (Palau de Santa Eulàlia), Sant Vicenç de Vilamalla, Sant Esteve de Vila-sacra, Sant Genís de Palol de Fluvià, Santa Eulàlia d'Ultramort i la capella del castell de Navata.

L'església de Sant Martí del Far, també dins aquest període evolutiu del nostre romànic, es diferencia de les esmentades per posseir una capçalera rectangular destacada de la nau. La volta d'aquest absis és apuntada i seguida,

El mur de llevant o de capçalera de Santa Maria del Palau.

però en la seva arrencada hi podem veure unes mènsules que fan suposar un primer intent de construir-la amb creueria. Es, per tant, evolutivament quelcom més avançada que les esmentades anteriorment.

La desaparició dels absis semicirculars significa, doncs, un pas decisiu vers les primeres capçaleres rectangulars o poligonals gòtiques amb volta de creueria, de les quals l'exemple empordanès més antic és l'absis i el creuer de Sant Feliu de Cadins (Cabanès) dins un estil pròxim als grans monestirs del Císter catalans (Santes Creus i Poblet).

L'església del Palau es pot incloure, per les seves característiques, dins l'esmentat grup de petits temples cistercencs que representen el final del

romànic a la nostra contrada. Malgrat això podem remarcar algunes notables particularitats que la fan única i digne de la més gran atenció. Per la seva planta rectangular sense absis i per la volta apuntada, entra de ple dins l'esmentat grup. No hi trobem, però, el parament de carreus ben escairats propi del romànic final. Al Palau els murs són de pedres bastament desbastades, sense allisar; únicament les cantonades són de carreus tallats. D'altra banda, l'única finestra que conserva el temple, si bé és de doble esqueixada, no té arcs de mig punt sinó de forma rebaixada.

Tot plegat ens apropa més al gòtic inicial que al romànic final. Tant el parament com el tipus d'obertura són propis del gòtic popular. Santa Maria del Palau és, doncs, el monument més avançat dins el tantes vegades esmentat conjunt d'esglésies rurals d'influència cistercenca. Si les que hem citat abans poden datar-se a finals del segle XII o a principis del XIII, la del Palau caldrà considerar-la del segle XIII avançat.

El terme de Torroella de Montgrí posseeix veritables tresors arqueològics i arquitectònics. El Palau, amb les seves restes romanes i medievals és, no hi ha dubte, un d'ells.

Amb aquest escrit hem volgut contribuir al seu coneixement i recalcar la importància que, al nostre entendre, posseeix l'església de Santa Maria del Palau dins l'evolució arquitectònica medieval de la comarca. Seria una llàstima que Torroella deixés perdre aquest monument quan encara es pot deturar la seva progressiva ruïna.

JOAN BADIA

N O T E S :

- 1 — M. ALMAGRO, Las fuentes escritas referentes a Ampurias, Barcelona, 1951.
- 2 — J. VILLANUEVA, Viaje literario a las iglesias de España XIII.
- 3 — «Rationes Decimarum Hispaniae» (1279-80), Transcripció de J. Rius Serra, Barcelona, 1946.
- 4 — J. M. PONS GURI, Nomenclatores de la Diócesis Gerundense en el siglo XIV, Anales del Instituto de Estudios Gerundenses, 1964-65.

L'autor, que segurament desconeixia l'existència del Palau, suposa que «Sancte Marię de Paltio» és la capella del castell de Bellcaire.